

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

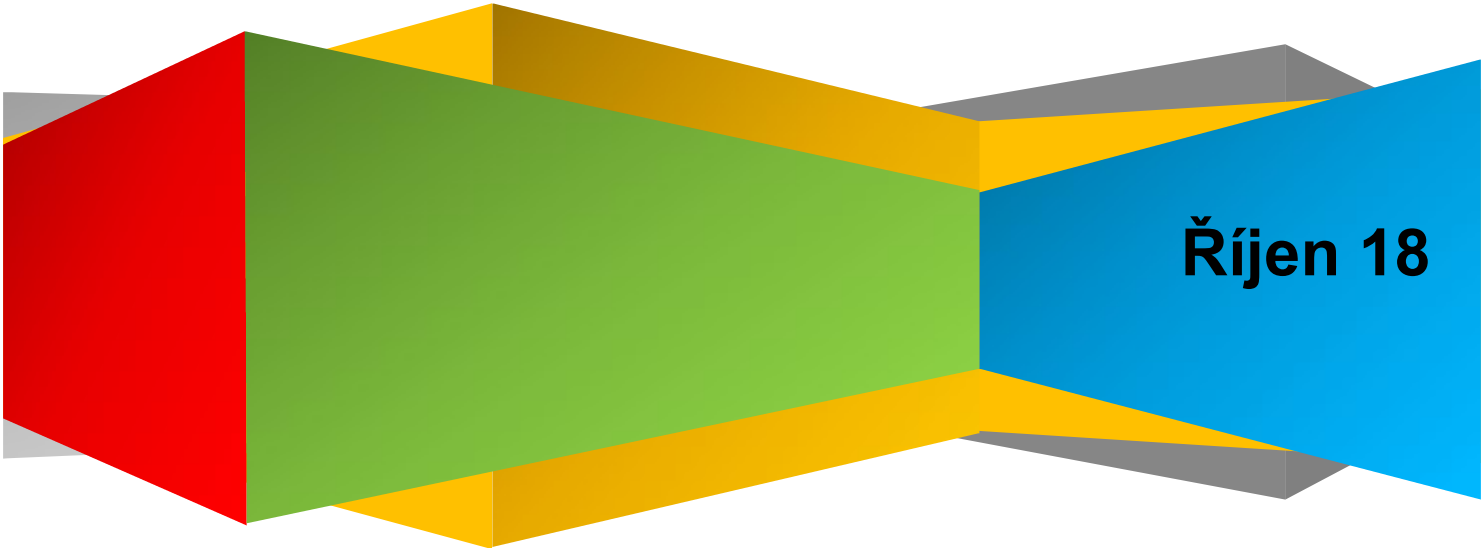
MSMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Agentura
pro sociální začleňování

Vstupní analýza v oblasti vzdělávání města Ostrava

Zpracovala: Michaela Stejskalová

Říjen 18

Obsah

<i>Seznam použitých zkratk a vysvětlivky některých (místně) specifických pojmů</i>	1
1. ÚVOD A CÍL VSTUPNÍ ANALÝZY	2
2. CÍLOVÁ SKUPINA	2
3. ZÁKLADNÍ POJMY	3
3. 1 SOCIÁLNÍ VYLOUČENÍ.....	3
3. 2 ŠKOLSKÁ LEGISLATIVA.....	3
4. ANALYTICKÁ ČÁST	5
4.1 POPIS OBCE, JEJÍ DEMOGRAFICKÁ STRUKTURA A ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKY VE VZTAHU K SOCIÁLNÍMU VYLOUČENÍ	5
4.2 STRUKTURA MÍSTNÍ VZDĚLÁVACÍ SÍTĚ.....	10
4.2.1 Priority vzdělávání a projekty zaměřené na jeho podporu	10
4.2.2 Předškolní vzdělávání	12
4.2.3 Základní školy.....	14
4.2.4 Střední školy.....	20
4.3 VOLNÝ ČAS (A SOCIÁLNÍ SLUŽBY)	22
5. ZÁVĚR	23
<i>Seznam použité odborné literatury</i>	24

Seznam použitých zkratk a vysvětlivky některých (místně) specifických pojmů

ASZ	Agentura pro sociální začleňování
AP	asistent pedagoga
HN	dávky sociální pomoci v hmotné nouzi
IKV	inkluzivní a kvalitní vzdělávání
IVP	individuální vzdělávací plán
MSK	Moravskoslezský kraj
KPSVL	koordinovaný přístup k sociálně vyloučeným lokalitám
LMP	lehké mentální postižení
MMO, magistrát	Magistrát města Ostravy
MPI	Místní plán inkluze
MŠ, školka	mateřská škola
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
NNO	nevládní nezisková organizace
NZDM, nízkoprah	nízkoprahové zařízení pro děti a mládež
ORP	obec s rozšířenou působností
p. o.	příspěvková organizace
PO	podpůrné opatření
PPP	pedagogicko-psychologická poradna
PŠD	povinná školní docházka
RVP PV a RVP ZV	Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání a pro základní vzdělávání
SLDB	Sčítání lidu, domů a bytů
SMO	Statutární město Ostrava
SPC	speciálně pedagogické centrum
SPSZ	Strategický plán sociálního začleňování
SŠ	střední škola
SVL	sociálně vyloučená lokalita/lokality
SVP	speciální vzdělávací potřeby
SZ	sociální znevýhodnění
ŠA	školní asistent
Šablony	Šablony pro MŠ a ZŠ, podpora škol formou projektů zjednodušeného vykazování
ŠVP	školní vzdělávací program
ZŠ	základní škola

1. Úvod a cíl vstupní analýzy

Tato analýza vznikla v rámci Individuálního projektu systémového *Inkluzivní a kvalitní vzdělávání v územích se sociálně vyloučenými lokalitami*. Cílem projektu je rozvoj inkluzivního a kvalitního vzdělávání (IKV) v obcích se sociálně vyloučenými lokalitami (SVL) a zvýšení obecně nízké úrovně inkluze a kvality vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami v SVL. Projekt se zaměřuje na zvýšení úrovně porozumění, připravenosti a podpory v území pro vzdělávání dětí a žáků/žákyň se speciálními vzdělávacími potřebami, na podporu a rozvoj koordinace spolupráce a komunikace zřizovatelů, školských zařízení, neziskových organizací, rodičů a dalších aktérů. Projekt přispívá k rozvoji místní vzdělávací sítě ve smyslu integrace problematiky IKV do praxe škol a školských zařízení. Naplňováním strategického plánu zaměřeného na IKV dochází k zajištění rovného přístupu všech občanů ke vzdělávání, a tím k prevenci dalšího sociálního vyloučení a s ním spojených projevů rizikového chování. Celý koordinační proces zaměřený na IKV v souladu s Koordinovaným přístupem k sociálně vyloučeným lokalitám (KPSVL) pomáhá mimo jiné koncentrovat finanční prostředky, které budou využity k dosažení strategických cílů identifikovaných v oblasti IKV.

Cílem analýzy je popsat stav a připravenost místní vzdělávací soustavy obcí zapojených do KPSVL pro zavádění inkluzivního vzdělávání a zvýšení úrovně inkluze a kvality vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami v SVL. Na základě dat obsažených v analýze pak mohou svoji činnost rozvíjet lokální konzultanti, metodici a konzultanti inkluzivního vzdělávání pro danou obec, kterým slouží také jako podklad k revizi Místního plánu inkluze ve vzdělávání (MPI). Analýza by měla být považována za prvotní dokument mapující situaci ve vzdělávání na území města Ostrava. Data v této analýze nejsou konečná, slouží pro základní orientaci v problematice v daném místě. Na podnět aktérů z cílové skupiny a členů pracovní skupiny ke vzdělávání může být tato analýza doplněna o další potřebná data.

Vstupní analýza byla zpracována formou desk research, analýzou primárních a sekundárních dat. Hlavním podkladem pro její zpracování byla data z výkaznictví a výročních zpráv jednotlivých škol za školní rok 2017/2018, která byla později doplněna o data za školní rok 2018/2019. Dalším zdrojem byly analýzy a evaluační zprávy realizované ASZ. Jedná se tedy o čistě deskriptivní sondu do místní vzdělávací sítě.

2. Cílová skupina

Projekt IKV v SVL je primárně zaměřen na podporu pozitivních vzdělávacích strategií v daných oblastech a odstraňování bariér bránících dětem ze SVL při vstupu do hlavního vzdělávacího proudu. Hlavní cílovou skupinou jsou instituce hrající nezastupitelnou roli ve vzdělávacím procesu mateřské, základní a střední školy, jejich ředitelé a pedagogičtí pracovníci. Současně to jsou instituce, které se na chodu škol podílejí zřizovatelé (městské a krajské úřady), školská poradenská zařízení a dále pak instituce, které se školami často spolupracují, školská zařízení pro zájmové vzdělávání, NNO, NZDM, ZUŠ a další subjekty.

Druhou a neméně významnou část cílové skupiny tvoří děti a mládež stížená či ohrožená sociálním vyloučením, kterým hrozí, že nebudou zařazeny do hlavního vzdělávacího proudu, a spolu s nimi pak i jejich rodiče či zákonní zástupci.

3. Základní pojmy

3.1. Sociální vyloučení

V materiálu ASZ se uvádí, že „sociálně vyloučení jsou ti občané, kteří mají ztížený přístup k institucím a službám (tedy k institucionální pomoci), jsou vyloučeni ze společenských sítí a nemají dostatek vertikálních kontaktů mimo sociálně vyloučenou lokalitu. Základní charakteristikou propadu na sociální dno je nahromadění důvodů, které vedou k životní krizi (ztráta zaměstnání, platební neschopnost, problémy s bydlením, problémy dětí ve škole, nemoc atd.)“ (Švec, 2009: 7). Podle toho, v jakých oblastech k vyloučení dochází, mluvíme o různých dimenzích sociálního vyloučení. Nejvýrazněji jsou pocíťovány prostorová a ekonomická dimenze vyloučení, ty jsou vzápětí následovány kulturním, politickým a sociálním vyloučením v užším smyslu, které se týká především kvality a kvantity vztahů a sociálních interakcí. Tyto dimenze se doplňují a kumulují a člověk čelící sociálnímu vyloučení se propadá do stále větší chudoby a izolace. Důležitou dimenzí je vyloučení symbolické, které často stojí na začátku prostorové segregace nebo ho přinejmenším ospravedlňuje. Stigmatizace většinovou společností umocňuje všechny zmíněné dimenze a znemožňuje dotčené skupině se z izolace vymanit vlastními silami.

3.2. Školská legislativa

V této analýze hovoříme o školním vzdělávání, které se odehrává dle školního kurikula, je považováno za „povinné“ a je legislativně ukotveno ve Sbírce zákonů. Především jde o:

- zákon č. 178/2016 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, kterým se mění zákon č. 561/2004 Sb. („školský zákon“),
- zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, znění platné od 12. 1. 2016.

V kontextu projektu IKV je pro nás relevantní průběh vzdělávání v mateřských školách, základních školách a středních školách, souhrnně budeme používat termín „škola“. Dle legislativy je v ČR školní docházka povinná 9 let v základní škole a od školního roku 2017/2018 je navíc povinný rok předškolní přípravy od září následujícího po dosažení věku pěti let. V případě opakování ročníku může žák v ZŠ strávit 10 let, případně může požádat ještě o další rok prodloužení školní docházky. Naopak při opakovaných neúspěších může žák školu opustit předčasně v nižší než deváté třídě v tom případě mluvíme o předčasném odchodu ze vzdělávání.

Od 1. září 2016 dochází dle novely školského zákona (zákon č. 178/2016 Sb.) k nárokovatelné podpoře dětí s potřebou podpůrných opatření a jejich vzdělávání v hlavním vzdělávacím proudu. Předpokládá se, že Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (RVP PV) a Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (RVP ZV) jsou dostatečně flexibilní a individualizované, aby se podle nich (za předpokladu zajištění podpůrných opatření) mohli bez větších obtíží úspěšně vzdělávat téměř všechny děti a žáci.

Nově se vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami (SVP) a činnost poradenských zařízení upravuje v následujících vyhláškách:

- vyhláška č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných,
- vyhláška č. 197/2016 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních.

Do 1. 9. 2016 fungovaly v ČR vedle běžných základních škol i základní školy praktické, které byly určeny pro žáky s lehkým mentálním postižením (LMP), a do kterých tito žáci docházeli na základě posudku školského poradenského zařízení, nejčastěji speciálně pedagogického centra (SPC). Na těchto školách se vyučovalo dle přílohy RVP ZV upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením. S platností novely školského zákona byla tato příloha zrušena a také tyto školy už vyučují podle RVP ZV (výstupy minimální doporučené úrovně). Dle vyhlášky č. 27/2016 Sb. je momentálně vzdělávání žáků s LMP přednostně uskutečňováno **v běžné ZŠ**, pokud to podmínky jejich zdravotního stavu umožní, nebo **ve škole, třídě, oddělení nebo studijní skupině** zřízené podle § 16 odst. 9 školského zákona. Děti se závažnějším typem postižení: středně těžkým a těžkým mentálním postižením, a těžším fyzickým postižením, mohou být na základě posudku školského poradenského zařízení zařazeny do základní/střední školy speciální, které zůstávají beze změny.

Co se týká podpůrných opatření (PO), jsou automaticky nárokovatelná¹ na základě doporučení z PPP a SPC, které určí, na který stupeň PO má dítě nebo žák nárok a v jakém rozsahu. Novinkou je, že PPP nemusejí škole sdělovat, jakou má dítě nebo žák diagnózu tu se dozví jen rodiče a sami ji mohou, ale nemusejí škole sdělit. Škola dostává veřejnou část s doporučením, jak k žákovi přistupovat. PO mají různou podobu od Plánu pedagogické podpory v 1. stupni až po individuální vzdělávací plány (IVP), snížení počtu žáků ve třídě, či personální podporu asistentem pedagoga (AP). Mateřské a základní školy mají dále možnost využít prostřednictvím tzv. **Šablón** (výzva MŠMT, projekty zjednodušeného vykazování pro MŠ a ZŠ) navýšení svého personálu o školního asistenta (ŠA), určeného primárně na podporu žáků ohrožených školním neúspěchem a v MŠ mohou navíc využít chůvu pro děti mladší tří let. Všechny tyto asistentské pozice fungují z jiných zdrojů a za různých podmínek. V MŠ a ZŠ v Ostravě mají určitou zkušenost se všemi jmenovanými podpůrnými opatřeními a také uvedeným podpůrným personálem.

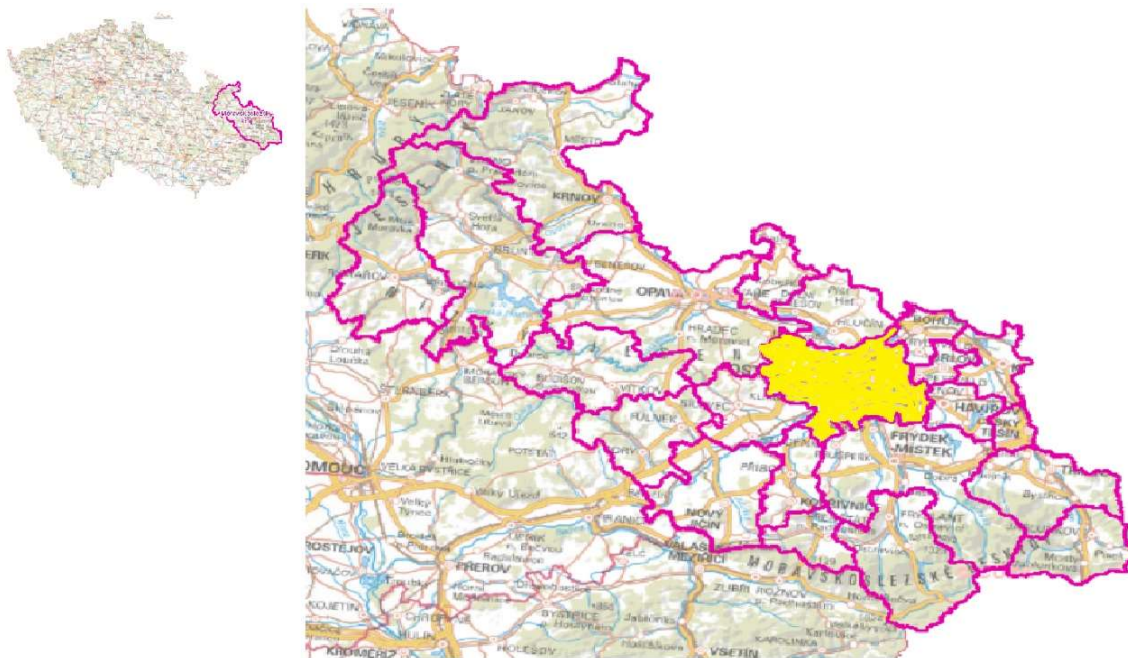
¹ Problematická bývá někdy realizace PO a personálního posílení školního poradenského pracoviště buď v důsledku nemožnosti najít vhodného kandidáta na požadovanou pozici (třeba psychologa nebo asistenta pedagoga), nebo fyzické/prostorové omezení v situaci, kdy poradenské zařízení doporučí vzdělávání žáka s vyšším stupněm PO ve třídě s menším počtem žáků.

4. Analytická část

4.1. Popis obce, její demografická struktura a základní charakteristiky ve vztahu k sociálnímu vyloučení

Ostrava je krajské město ležící na severovýchodě ČR, 15 km od hranic s Polskem. V Ostravě žije více než 290 000 obyvatel na rozloze 214 km². Statutární město Ostrava je členěno do 23 městských obvodů, v 9 z nich byly identifikovány SVL nebo ubytovny a hotelové domy, případně obojí. Jedná se o Mariánské Hory a Hulváky, Martinov, Moravskou Ostravu a Přívoz, Ostravu-Jih, Porubu, Radvanice a Bartovice, Slezskou Ostravu, Svinov, Vítkovice. V městských obvodech Ostrava-Jih a Poruba bydlí téměř 2/3 obyvatel města.

Mapa 1: Umístění Moravskoslezského kraje (dále MSK) v rámci ČR a umístění města Ostravy v rámci MSK²

Ostrava sestává ze tří přirozených těžišť osídlení, čímž tvoří polycentrickou strukturu osídlení kolem tří jádrových oblastí okolí historického jádra města v Moravské Ostravě, Ostravy-Jihu a Poruby, kdy každé z jader má své specifické kvality. Hlavní problém při rozvoji města a efektivní údržbě jeho infrastruktury představují rozvolněná zástavba, množství proluk, periferních míst a bariér. I když se od devadesátých let počet obyvatel Ostravy snižuje, úbytek není natolik rozsáhlý, aby snižoval dnešní i budoucí význam Ostravy. Ostrava-Jih a Poruba jsou svou charakteristikou lidnaté obvody sídlištního typu, v historickém jádru Moravské Ostravy převládá tradiční městská zástavba.

Tab. 1: Vybrané sociodemografické údaje Ostrava (zdroj: www.risy.cz)

UKAZATEL	2006	2016
Počet obyvatel (k 31. 12.)	311 402	291 634
Přirozený přírůstek obyvatel (narození zemřelí)	67	–355
Přistěhovalí	3800	4966
Vystěhovalí	4788	5658
Přírůstek obyvatel stěhováním (přistěhovalí vystěhovalí)	–988	–692
Celkový přírůstek obyvatel	–980	–1047

² www.geoportal.msk.cz (zvýraznění přidáno)

Co se týká vývoje počtu obyvatel, jak je možné pozorovat nejen v tab. č. 1 (výše), ale také v grafu č. 1 (níže), dlouhodobě se snižuje a důvodem je především nižší přirozený přírůstek obyvatelstva (jinými slovy jeho stárnutí) a také rostoucí počet těch, kteří se stěhují pryč z Ostravy. V grafu č. 1 je za posledních 20 let možné pozorovat snížení počtu obyvatel města o 32 000, což představuje zhruba 10 %. Pozorovaný pokles je téměř rovnoměrný, bez nějakých výraznějších výkyvů meziročně klesá počet obyvatel Ostravy přibližně o 1500.

Graf 1: Vývoj počtu obyvatel Ostravy, stav k 31. 12. příslušného roku³

Obyvatelstvo Ostravy podobně jako obyvatelstvo celého Česka stárne. Za posledních 10 let stoupl průměrný věk v Ostravě ze 40,3 let v roce 2007 na 42,6 v roce 2017. Z hlediska vývoje věkové struktury, jak je patrné i z tab. č. 2, roste podíl obyvatel starších 65 let jak v Ostravě, tak i celém MSK. V případě kraje je ale stárnutí pomalejší, a i rozdíl podílu nejmladší a nejstarší složky je zde menší.

Tab. 2: Vývoj věkové struktury Ostravy a srovnání s Moravskoslezským krajem v letech 2011 až 2017 (v %, zdroj: www.czso.cz)

Ostrava	0-14	15-64	65+	MSK	0-14	15-64	65+
2011	14.1	69.3	16.6	2011	14.3	69.6	16.1
2012	14.2	68.6	17.2	2012	14.6	69	16.4
2013	14.3	68	17.7	2013	14.6	68.5	16.9
2014	14.5	67.3	18.2	2014	14.7	67.8	17.5
2015	14.6	66.8	18.6	2015	14.8	67.1	18.1
2016	14.8	66.1	19.1	2016	15	66.4	18.6
2017	14.9	65.6	19.5	2017	15.1	65.7	19.1

Demografická prognóza do roku 2040 (Burcin et al., 2018) předpokládá, že obyvatelé Ostravy budou stárnout i nadále. Jinými slovy, že se bude zvyšovat podíl nejstarší složky (65+), podíl osob v produktivním věku bude trvale klesat a podíl dětské složky sice bude příštích přibližně 10 let mírně stoupat, poté však začne (z důvodu nízké míry úhrnné plodnosti) klesat. To znamená, že se podstatně sníží tlak na kapacity MŠ a ZŠ.

Z hlediska vzdělanostní struktury není možné v tab. č. 3 a názorněji v grafu č. 2 níže pozorovat výrazné rozdíly ve srovnání Ostravy s celostátní a krajskou úrovní. V případě podílu vysokoškolsky vzdělaných obyvatel lze sice pozorovat mírně vyšší podíl (minimálně ve srovnání s MSK), to se ale jedná o obecnou tendenci zvyšující se vzdělanosti v oblastech

³ Zdroj dat: https://www.czso.cz/staticke/cz/obce_d/pohyb/cz0806.xlsx.

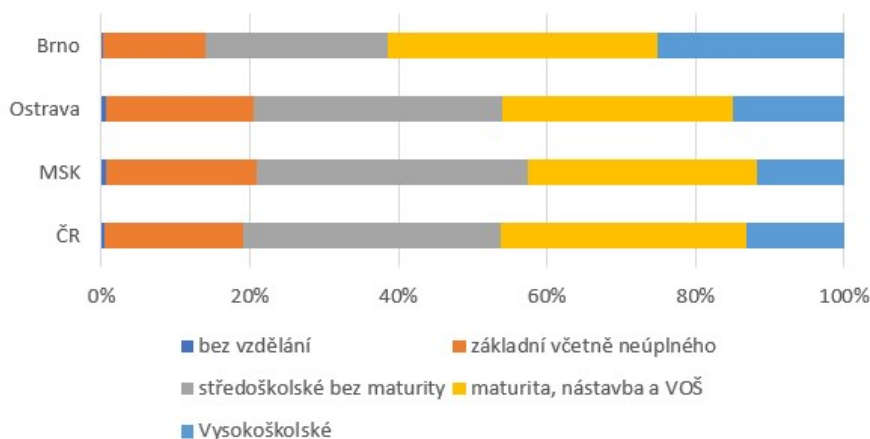
s vyšší mírou urbanizace, která je pozorovatelná například také v Praze⁴ a ve srovnání s Brnem není podíl vysokoškolsky vzdělaných studentů oproti ostatním nijak vysoký. Velká města obvykle absolventům vysokých škol nabízejí nejen lepší pracovní uplatnění, ale také větší kulturní a společenské vyžití, a pokud si najdou zaměstnání už při studiu, absolventi zde často dále zůstávají a zakládají i rodiny. To, že v Ostravě tento trend zatím není v tak velké míře pozorovatelný, je dáno tím, že počet vysokoškolských studentů je například oproti Brnu podstatně nižší (v roce 2015 bylo v Brně 67 000 studentů VŠ, zatímco v Ostravě to bylo jen 25 000).

Tab. 3: Srovnání úrovně nejvyššího dosaženého vzdělání mezi obyvateli staršími 15 let (SLDB z roku 2011)

2011 (v % z obyvatel starších 15 let)	bez vzdělání	základní včetně neúplného	středoškolské bez maturity	maturita, nástavba a VOŠ	vysokoškolské
ČR	0,5	18,5	34,8	33,1	13,1
MSK	0,6	20,4	36,5	30,7	11,8
Ostrava	0,6	19,9	33,5	31	15
Brno	0,3	13,7	24,6	36,3	25,1

Na všech místních úrovních je možné pozorovat velmi nízký podíl osob bez vzdělání. Lidé se základním vzděláním a bez vzdělání v Česku i na úrovni MSK a Ostravy tvoří téměř pětinu obyvatelstva, v Brně představují jen 14 %. Největší rozdíly mezi místními úrovněmi jsou pozorovatelné u vysokoškolského vzdělání – lidé s vysokoškolským vzděláním tvoří v Brně až čtvrtinu obyvatel, v Ostravě činí jejich podíl jenom 15 % a celorepublikový podíl vysokoškoláků je 13 %.

Graf 2: Srovnání úrovně nejvyššího dosaženého vzdělání (z tab. č. 3)

Úroveň vzdělání úzce souvisí s možnostmi uplatnění na trhu práce, (ne)zaměstnanost v Ostravě proto nahlédneme v kontextu sociálního vyloučení v následující části.

Charakter sociálního vyloučení v Ostravě

Jak již bylo zmíněno, sociální vyloučení není kategorie, kterou by bylo možné definovat na základě jednoho ukazatele. Proto se ji níže pokusíme popsat skrze míru nezaměstnanosti, prostorové uspořádání a etnicitu.

Míra nezaměstnanosti ke konci roku 2017 byla v ČR jen 3,77 %, v Moravskoslezském kraji byla vyšší, a to až 5,77 %⁵. V Ostravě bylo k 31. 12. 2017 evidováno 14 483 uchazečů o práci⁶, což představuje až 8,4 % z ekonomicky aktivních obyvatel Ostravy. Takto vysoký podíl je způsoben

⁴ Srovnej s http://www.atlasobyvatelstva.cz/sites/default/files/4.2_vzdelanost_v_praze_cz.pdf.

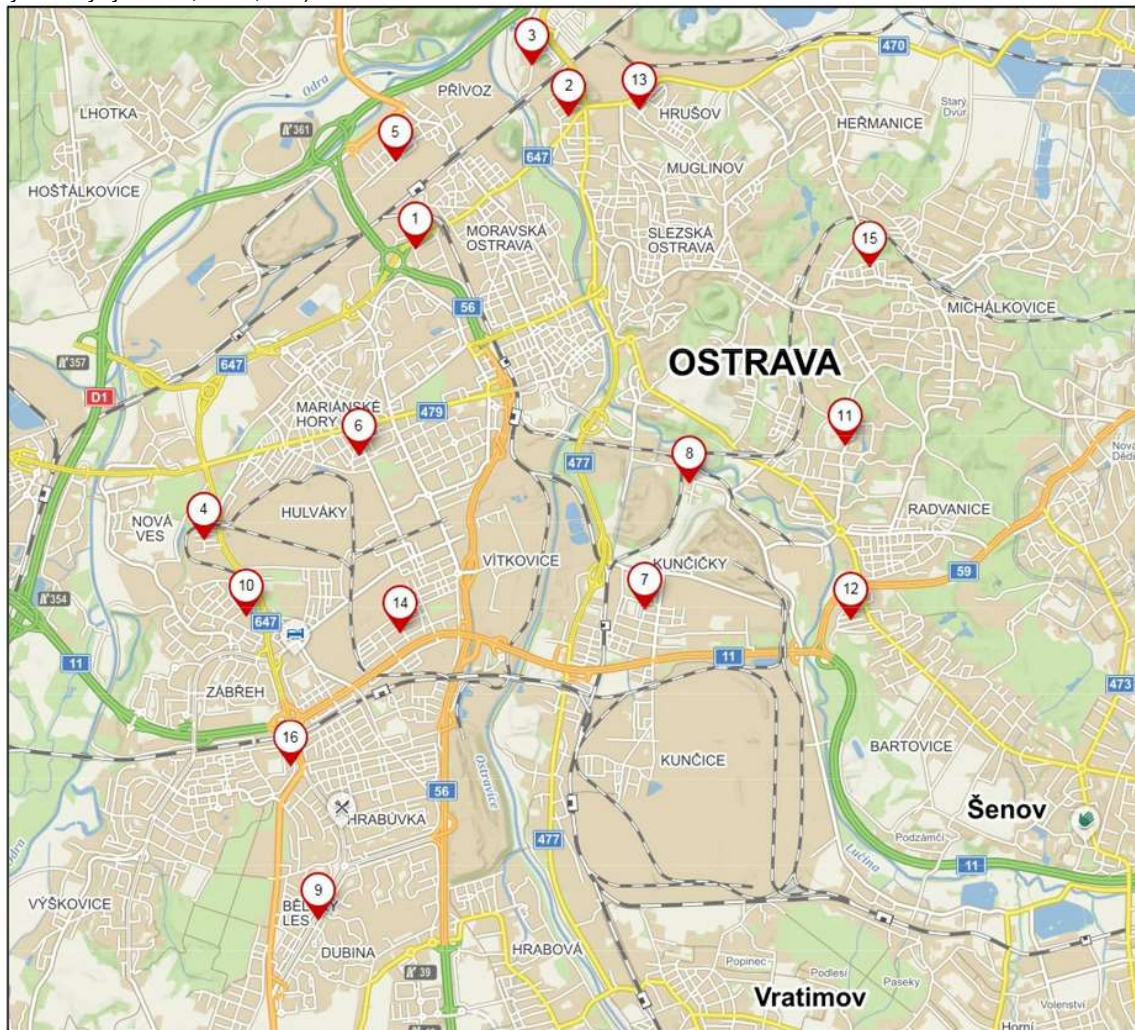
⁵ <https://www.czso.cz/documents/10180/46014046/33010117q4g02.pdf>

⁶ <http://www.risy.cz/cs/vyhledavace/obce/detail?Zuj=554821>.

mimo jiné množstvím dlouhodobě nezaměstnaných – až 9179 (cca 63 %) uchazečů bylo ve sledovaném období v evidenci ÚP déle než 6 měsíců. Velká část nezaměstnaných měla také pouze základní vzdělání (42 %) nebo výuční list (34 %). Až 5433 uchazečů o práci (37 %) bylo starších 50 let a 268 osob bylo ještě mladistvých⁷.

Nezaměstnanost nemusí být automaticky důvodem sociálního vyloučení. Na druhou stranu ani zaměstnání není zárukou, že pracující či jeho rodina nebude v ohrožení sociálním vyloučením. Stále častěji se i v Česku mluví o prekarizaci práce⁸ a o problému pracujících chudoby.

Mapa 2: **Rozložení lokalit ohrožených zvýšenou koncentrací sociálního vyloučení na území Ostravy** (zdroj: Výzkumný tým ASZ, 2018, s. 5)

Legenda: 1 Jílová, Cihelní, Spodní, Vaškova; 2 Pláničkova, Plechanovova, Olešní, Zemanská, Muglinovská; 3 Riegrova, Pod Haldami, Verdiho; 4 Bedříšská, Jasinkova, Kordova; 5 Palackého, Božkova; 6 Cottonové, Hany Kvapilové, Bílá; 7 Vratimovská, Škrobálkova, Bořivojova, Strádalů, Holvekova, Lihovarská, Pstruží, Nadační, Výhradní; 8 Zárubecká, Šenovská; 9. Antonína Poledníka, Václava Košáře; 10 Hulvácká; 11 Tmkovécká, Pátova, Hutní, Baňská; 12 Vardasova, Lipinská, Kopcovecká, Pod Kaplí, Na Hrázkách; 13 Sodná, Žalmanova, Orlovská, Vývozní, Technická; 14 Sirotčí, Erbenova, Nerudova, Tavičská, Zengrova; 15 Boháčova; 16 Plzeňská.

Dle Situační analýzy (Výzkumný tým ASZ, 2018), žilo v Ostravě v roce 2018 na území SVL a v ubytovnách cca 12 000 osob, k nim je ale k celkovému obrazu vyloučení potřeba připočítat

⁷ Pro konkrétnější představu viz výzkumnou zprávu ASZ zaměřenou na otázku zaměstnanosti v Ostravě (Výzkumný tým ASZ, 2018).

⁸ Systémové zhoršení životních podmínek zaměstnanců, kdy ani práce na plný úvazek nestačí na zabezpečení základních životních a materiálních potřeb. (Viz např. Doseděl, Katrňák, 2017.)

další obyvatele Ostravy, kteří sice v těchto lokalitách nežijí, ale jsou příjemci některé z dávek v HN. Tuto skupinu tvoří dle výzkumníků 18 000 až 23 000 osob, které sice nežijí v SVL, ale jsou sociálním vyloučením přímo ohroženy.

Další významnou skupinu, u které se kumulují efekty sociálního vyloučení, představují v Ostravě Romové. Dle Zprávy o stavu romské komunity za rok 2017 (Úřad vlády, 2018, s. 4) žilo v celém Moravskoslezském kraji přibližně 31 300 Romů, z nichž lze dle odhadu považovat cca 60 % za sociálně vyloučené. Přímou v Ostravě žilo dle Situační analýzy (Výzkumný tým, 2018) v roce 2017 v SVL 12 000 až 13 000 Romů (cca 4 % obyvatel Ostravy). Je zřejmé, že odlišnou etnicitu a sociální vyloučení nelze automaticky spojovat, protože ne všichni sociálně vyloučení jsou Romové, a ne všichni Romové jsou sociálně vyloučení.

Při výzkumech realizovaných ASZ často narazíme na tendenci komunikačních partnerů a partnerek zaměňovat situaci sociálního vyloučení s romskou etnicitou a tím, co pro ně znamená mít v mateřské/základní škole Romy. Na druhou stranu situace sociálního znevýhodnění, i přestože nemusí být diagnostikovaná poradenským zařízením, s sebou nese určitá vzdělávací specifika, na které je potřeba myslet při přípravě a úpravě vzdělávacího procesu. Z tohoto důvodu je potřeba pamatovat i na sociálně znevýhodněné majoritní obyvatele, kteří mohou být z hlediska vzdělávání a jeho dostupnosti v podobné situaci jako sociálně znevýhodnění Romové.

4.2. Struktura místní vzdělávací sítě

Na území města Ostravy se nachází 66 mateřských škol zřizovaných městem (dále MMO či magistrát)/městskými obvody, z nichž je 16 součástí základní školy. Co se týká návštěvnosti předškolního vzdělávání k 30. 9. 2018, 8400 dětí v Ostravě navštěvovalo běžné třídy a přibližně 630 dětí navštěvovalo speciální třídy. MMO dále zřizuje 55 základních škol (6 z nich je organizováno jen v 1. stupni), v nichž bylo vedle běžných tříd 12 tříd speciálních a 6 přípravných tříd pro děti s odkladem školní docházky. Celkem v běžných třídách ostravských základních škol plnilo povinnou školní docházku (PŠD) cca 22 700 žáků, 108 žáků plnilo PŠD ve speciálních třídách běžných základních škol. Celková kapacita zdejších škol je přibližně 29 500 míst.⁹ Ve městě dále působí celkem 4 MŠ a 8 ZŠ (z toho 2 jsou sloučené) zřizovaných MSK určených dětem a žákům se zdravotním postižením. Vedle veřejných škol ve městě Ostravě působí i jedna církevní MŠ a 3 ZŠ a celkem 15 MŠ a 10 ZŠ (5 je sloučených) se soukromým zřizovatelem. V péči o děti předškolního věku hraje roli také cca 10 dětských skupin, které ale nejsou v rejstříku škol, proto nemusejí splňovat podmínky dané MŠMT k provozování předškolních zařízení ani podmínky kvalifikace svých pracovníků.

Co se týká dalších stupňů vzdělávání, v Ostravě je široká a rozmanitá nabídka jak učebních, tak maturitních oborů. Mezi žáky ze SVL je zájem spíše o učební obory, zejména obory typu E, protože „zkušenost segregovaného základního školství ovlivňuje výchozí pozice, z nichž zdejší absolventi a absolventky směřují na střední školy“ (Souralová, 2008: 57). Těchto je v Ostravě omezené množství nabízí je vlastně jen SŠ prof. Zdeňka Matějčka, Ostrava-Poruba a SŠ stavební a dřevozpracující, Ostrava. Obory na SŠ Matějčka jsou určené jen studentům se SVP, jedná se o Zahradnické práce, Pečovatelské služby, Prodavačské služby a Provozní služby. SŠ stavební a dřevozpracující nabízí jen jeden obor kategorie E Stavební výroba. Zaměření většiny těchto oborů je přitom vhodnější spíše pro dívky než pro chlapce. Pokud ale dívky nemají žádnou SVP, vhodný E obor pro ně v Ostravě neexistuje.

4.2.1. Priority vzdělávání a projekty zaměřené na jeho podporu

Vedení města Ostravy věnuje vzdělávání velkou pozornost. Koncepční práce navazuje na národní, ale také na krajské dlouhodobé záměry a zároveň bere ohled na místní specifika. Pravidelně se setkává místní akční skupina k tvorbě Místního akčního plánu (MAP), součástí navázání spolupráce s ASZ byla tvorba Místního plánu inkluze (MPI) a také vyhodnocování jeho plnění.

Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy MSK 2016¹⁰ si za hlavní priority klade rovné příležitosti ve vzdělávání a zvyšování kvality vzdělávání s důrazem na připravenost absolventů na vstup na trh práce. Vedle těchto priorit bude podporováno další vzdělávání pedagogických pracovníků, další vzdělávání v rámci celoživotního vzdělávání obecně a vzdělávání pro trvale udržitelný rozvoj. Specificky pro práci s cílovou skupinou ASZ jsou důležité dvě hlavní priority: rovné příležitosti ve vzdělávání, které mají být zajišťovány podporou společného vzdělávání a kompenzací nejrůznějších znevýhodnění; důraz je kladen na personální podporu škol a poradenských zařízení a také na podporu transformace speciálních škol na odborná a metodická centra pro běžné školy. Priorita kvality vzdělávání bude naplňována především v jejím sledování a důrazu na podporu pedagogů a zajištění „bezpečného prostředí“ ve školách, dále výuky cizích jazyků, polytechnického vzdělávání a environmentální výchovy. Orientace na potřeby trhu práce bude zajištěna prostřednictvím zvyšování kvality vzdělávání přírodovědných a technických předmětů a posilování zájmu žáků o tyto předměty. Dalším důležitým aspektem je podpora spolupráce škol se zaměstnavateli.

⁹ Zdroj: Strategie..., 2015, s. 31.

¹⁰ https://www.msk.cz/assets/skolstvi/dz-msk-2016_prac_verze_2015-09-02_4.pdf

Vedle krajského záměru vzniklo v Ostravě několik plánů, které se zaměřují na podporu vzdělávání ve městě. *Strategický plán rozvoje SMO 2017–2023*¹¹ plánuje, že se Ostrava stane centrem prvotřídního vzdělávání, a to koncepční podporou vzdělávací infrastruktury od MŠ po celoživotní vzdělávání s důrazem na kvalitu, podporu trhu práce a přípravy na život a významným rozvinutím jazykových, IT a měkkých dovedností obyvatel Ostravy.

Plány MAP¹² a MPI¹³ vypovídají už konkrétně o tom, jakou podobu by mělo toto prvotřídní vzdělávání mít, a s ohledem na ně jsou realizovány celoměstské projekty.

Do projektu MAP se v jeho první fázi zapojilo celkem 79 subjektů z města Ostrava a 11 z obcí mimo Ostravu. V Ostravě bylo mezi těmito subjekty 29 MŠ a 44 ZŠ, dále dvě SVČ a jedna ZUŠ a tři součásti magistrátu. Co se týká priorit, jsou zacíleny na kvalitu, dostupnost a inkluzi předškolního vzdělávání, kariérové poradenství, čtenářskou a matematickou gramotnost v základním vzdělávání a inkluzivní vzdělávání obecně a podporu žáků ohrožených školním neúspěchem. Projekt MAP skončil 31. 10. 2017; v jeho rámci se však realizovalo velké množství vzdělávacích aktivit pro pedagogické pracovníky pedagogických pracovníků, vzdělávací semináře pro rodiče a také vzájemné návštěvy pedagogů. V současnosti běží výzva MAP II, do té se v Ostravě plánuje zapojit až 148 vzdělávacích zařízení.

Místní plán inkluze (MPI) se zaměřuje především na zvýšení úspěšnosti dětí a žáků ohrožených školním neúspěchem, mezi nimi největší skupinu tvoří děti a žáci ze sociálně znevýhodněného prostředí. Do projektů v rámci KPSVL je zapojena většina městských škol s myšlenkou, aby všichni jejich pracovníci byli na práci se sociálně znevýhodněnými žáky a cizinci dostatečně připraveni. Hlavní priority MPI tedy jsou:

1. předškolní vzdělávání a podpora dětí ze sociálně znevýhodněného prostředí,
2. prevence školní neúspěšnosti žáků ze sociálně znevýhodněného prostředí včetně rozšíření nabídky neformálního vzdělávání pro kvalitní start do života,
3. vznik strategické partnerské sítě v oblasti inkluzivního přístupu a vzdělávání dětí a žáků ze sociálně znevýhodněného prostředí.

Jednotlivé specifické cíle MPI jsou v Ostravě naplňovány prostřednictvím těchto projektů, jejichž realizátory jsou jak MMO, tak místní neziskové organizace:

- a) **Rozvoj rovného přístupu ke vzdělávání ve městě Ostrava I, II a III**¹⁴ – cílem tohoto projektu je zvýšení školní úspěšnosti dětí a žáků ohrožených školním neúspěchem, zvláště těch, kteří pocházejí ze socioekonomicky znevýhodněného a kulturně odlišného prostředí. Dílčí cíle zahrnovaly vzájemnou spolupráci zapojených aktérů v zájmu sdílení dobrých praxí a zvýšení inkuzivity jednotlivých škol. Do prvního projektu je zapojeno 28 škol a trvá od 1. 8. 2016 do 31. 8. 2019. Navazující projekty jsou zaměřeny na rozvoj kvalitního předškolního vzdělávání (II) a zvýšení kvality vzdělávání ve třídách s kumulací žáků ze socioekonomicky znevýhodněného prostředí například prostřednictvím zavedení podporných pozic ve školách hlavního vzdělávacího proudu.
- b) **Vzdělání základ života**¹⁵ je projektem NNO Vzájemné soužití, o. p. s., ve spolupráci s některými ostravskými mateřskými a základními školami. Zaměřoval se jednak na podporu klíčových kompetencí a vzdělanosti u dětí a žáků ze sociálně vyloučených lokalit v rámci MŠ a ZŠ hlavního vzdělávacího proudu a podporu rodičovských kompetencí a angažovanosti rodičů v otázce vzdělávání jejich dětí, ale také na vzdělávání pedagogů a pracovníků

¹¹ <http://fajnova.cz/wp-content/uploads/2017/03/Strategicky-plan-Ostrava.pdf>

¹² <https://map.ostrava.cz/wp-content/uploads/2019/05/Strategick%C3%BD-r%C3%A1mec-MAP-ORP-Ostrava-I.pdf>

¹³ https://map.ostrava.cz/wp-content/uploads/2016/02/MPI_Ostrava_nv.pdf

¹⁴ <https://socialnizacelenovani.ostrava.cz/rozvoj-rovneho-pristupu-ke-vzdelavani-ve-meste-ostrava-i/>

¹⁵ Více informací na: <https://www.vzajemnesouziti.cz/vzdelavani-zaklad-zivota>

neziskových organizací a studentů Ostravské univerzity. Součástí tohoto projektu bylo také neformální vzdělávání předškolních dětí v klubu Brouček v Hrušově. Projekt trvá od 1. 9. 2016 do 31. 8. 2019.

- c) **SPOLU 2**¹⁶ je realizován NNO Společně Jekhetane, o. p. s., a je zaměřen primárně na předškolní vzdělávání. Partnery projektu jsou tři MŠ, s nimiž se postupně seznamují rodiče a děti navštěvující neformální předškolní centrum KLUB-KO na společných akcích. Centrum mohou navštěvovat rodiče s dětmi ve věku 0–4 roky, a kromě rozvoje dětí a jejich přípravy na nástup do MŠ, probíhá v centru také rozvoj rodičovských kompetencí a podpora aktivních rodičů jejich zapojením do nejrůznějších aktivit centra. Pracovnice centra také pomáhají rodinám při jednání se zdravotnickými či školskými zařízeními. Projekt trvá od 1. 9. 2018 do 31. 8. 2021.

Vedle těchto projektů jsou všechny ostravské školy zapojeny do dalších projektů, např. Obědy do škol nebo Šablony.

4.2.2. Předškolní vzdělávání

Síť státních mateřských škol, které jsou zřizovány MMO, je v Ostravě dostatečně hustá, a uspokojuje tak poptávku rodičů po předškolních zařízeních. Zapojení dětí do předškolního vzdělávání má velký vliv na jejich další školní úspěšnost, a to obzvláště v případech, kdy se jedná o děti ze sociálně znevýhodněného prostředí, jejichž rodiče nemají vůli nebo kompetence se dětem v dostatečné míře věnovat, aby znevýhodnění plynoucí z omezení prostředí kompenzovali. Ve srovnání s dětmi rodičů ze střední třídy tyto děti prakticky nemají doma knížky či hračky, které by je vhodně rozvíjely a rodiče si s nimi také méně povídají (viz např. Kolektiv, 2011; Kolaříková, 2018). Dle MPI je právě pro děti ze sociálně vyloučených lokalit typické, že předškolní vzdělávání nenavštěvují (nebo až v posledním předškolním roce). Toto se snaží v Ostravě změnit prostřednictvím zapojení do projektů, ve kterých na jedné straně neformální předškolní kluby vůbec fungují, a na straně druhé se děti z nich přirozeně seznamují s prostředím běžných MŠ.

Tab. 4: Přehled základních charakteristik ostravských MŠ (zdroj: výkazy MŠMT k 30. 9. 2018)

Zřizovatel	Počet MŠ	Počet pracovišť	Kapacita ¹⁷	Počet tříd	Počet dětí	Mladší 3 let
SMO	66	106	8815	328 + 41	8022 + 467	1225 + 6
MSK	4	5	253	1 + 12	24 + 150	1 + 13
Církev	1	1	40	2 + 0	39	0
Soukromé	15	17	-	24 + 3	347 + 25	50 + 0
Celkem	86	129	9108	355 + 56	8432 + 642	1276 + 39

Z celkového přehledu lze vidět, že ostravské MŠ byly ve školním roce 2018/2019 téměř naplněné. Až 14 % všech dětí však bylo mladších tří let. Tyto děti by ještě oficiálně MŠ navštěvovat nemusely, takže kapacity ostravských MŠ jsou dostatečné na zajištění předškolního vzdělávání všem zájemcům a vzhledem k očekávanému vývoji porodnosti by se tato situace neměla v dohledné době měnit a počet dětí předškolního věku se bude spíše snižovat. Co se týká konkrétního umístění dítěte do MŠ, neexistuje záruka, že dítě bude navštěvovat nejbližší MŠ (jak tomu obvykle bývá u škol s konkrétně vymezenými spádovými obvody), protože ostravské MŠ mají určený společný spádový obvod, a to celé území SMO.

¹⁶ Více informací na: http://jekhetane.cz/?page_id=3018

¹⁷ Kapacita počítána při počtu 25 dětí na třídu, ve výjimečných případech je ale možné navýšit kapacitu třídy až na 28, u speciálních tříd průměrně počítáno na 15 dětí na třídu. Červenou jsou v tabulce vyznačeny údaje o speciálních třídách.

Tab. 5: Rozmístění specifických dětí v ostravských MŠ (zdroj: výkazy MŠMT k 30. 9. 2018)

Zřizovatel	Počet dětí	Děti s PO	Podíl dětí s PO z celku	Nastoupily v 5 letech	S odkladem PŠD	SZ ¹⁸
SMO	8022 + 467	202 + 467	2,5 %/100 %	399 + 49	390 + 133	88
MSK	24 + 150	0 + 150	0/100 %	0 + 11	0 + 31	4
Církev	39	1	2,5 %	22	2	0
Soukromé	347 + 25	6 + 25	1,7 %/100 %	12 + 4	9 + 6	0
Celkem	9074	209 + 642	-	433 + 64	401 + 170	92

Co se týká potřeby PO, většina dětí s některým PO je vzdělávána ve speciálních třídách, část z nich je individuálně integrovaná v běžných třídách.

Z hlediska věkového složení dětí téměř 5 % tvoří děti pětileté a starší, které do MŠ nastupují nově, tedy až na plnění povinného předškolního roku. Konkrétně u školek zřizovaných MMO bylo pětiletých a starších celkem 3070 dětí a z nich téměř 450 do MŠ nastoupilo nově, tedy cca 15 % všech předškoláků. Část z nich pravděpodobně předtím navštěvovala některý z neformálních předškolních klubů. Děti, které mají diagnostikovanou speciálně vzdělávací potřebu z důvodu odlišného kulturního prostředí nebo jiných životních podmínek, tedy ty, které je možné oficiálně považovat za sociálně znevýhodněné, tvořily v populaci dětí v MŠ jen 1 %. Toto může být na jedné straně způsobeno absencí diagnostického nástroje, který by sociální znevýhodnění dokázal zachytit, na druhou stranu však může opravdu jít o fakt, že by v MŠ mohlo být až čtyřikrát více těchto dětí, které by mohly profitovat z včasného zařazení do formálního předškolního vzdělávání. V MPI se uvádí, že v Ostravě fungovalo 5 předškolních klubů vedených neziskovými organizacemi. Tyto kluby však mají obecně velmi nejistou budoucnost, protože jejich financování je zcela závislé na dotačních výzvách a získání financí z projektů.

Charakteristika vybraných MŠ

MŠ Slezská Ostrava, Bohumínská 68, p. o., sestává celkem ze tří pracovišť, další dvě se nacházejí v částech Kunčice a Kunčičky. Hlavní pracoviště je trojtřídní s kapacitou 80 dětí. Všechny třídy jsou věkově smíšené a MŠ pracuje podle programu Začít spolu. S péčí o děti vypomáhá také školní asistentka. Obě další pracoviště jsou jednotřídní s kapacitou 28 dětí. Úplata za předškolní vzdělávání je stanovena na 400 Kč měsíčně, pokud rodič pobírá dávky v hmotné nouzi (HN), je mu úplata odpuštěna. MŠ je také zapojena do projektu Obědy do škol, takže finanční náročnost návštěvy předškolního zařízení může být pro rodiče minimální. Cílem pedagožek v MŠ je všestranný rozvoj dítěte a co nejladší přechod na základní školu.

MŠ Ostrava, Křižíkova 18, p. o., je pětiletá MŠ s kapacitou 135 dětí. Školka se nachází v městské zástavbě, ale v okolí je dostatek příležitostí na pohyb, ať v parku, nebo u řeky. Třídy jsou věkově homogenní a ŠVP s názvem *Putování časem* je zaměřen na respektování individuality každého dítěte, pokládání základů klíčových kompetencí a vzdělávání všech dětí bez rozdílu. Školka úzce spolupracuje s blízkou ZŠ Nádražní, která dětem ze školky nabízí některé kroužky a školáci mají s předškoláky společné akce, jako například divadla či pasování prvňáčků. Děti tak do školy nepřicházejí jako do úplně nového a neznámého prostředí. Pedagožky MŠ věnují dále velkou pozornost logopedické prevenci, rozvoji ohleduplného vztahu k přírodě a prožitkovému a situačnímu učení.

MŠ Ostrava, Šafaříkova 9, p. o., je trojtřídní MŠ s kapacitou 75 dětí. Třídy jsou věkově smíšené. Kladou zde důraz na rodinnou atmosféru a pocit bezpečí. V MŠ pracují dle ŠVP

¹⁸ Jedná se o děti, které mají přiznanou speciální vzdělávací potřebu z důvodu odlišného kulturního prostředí nebo jiných životních podmínek. Tyto děti byly dle výkazů přítomné na celkem 11 pracovištích; tři měly více než 20 těchto dětí na pracovišti.

Barevný svět Abeceda objevování, který je také zaměřen na podporu individuality dítěte, ale zároveň i na rozvoj jeho empatie a optimistického náhledu na život. Školka je zapojena do několika projektů na podporu zdravého životního stylu. Děti mají možnost navštěvovat Klub předškoláků na ZŠ Nádražní, takže mají podobně jako v MŠ Křížíkova možnost se nenásilně s prostředím školy seznámit ještě před nástupem. Děti společně s učitelkami navštěvují nejrozličnější kulturní akce a divadelní i další soubory si zvou také do školky.

MŠ Ostrava, Špálova 32, p. o., sestává ze dvou běžných a jedné speciální třídy, ta je určena až 8 dětem převážně s poruchami autistického spektra. Třídy jsou věkově smíšené. V této školce využívají program *Začít spolu* a třídy jsou uspořádány do center aktivit. Vedle Metody dobrého startu využívají také prvky Hejného matematiky, strukturované učení, Feuersteinovu metodu instrumentálního obohacování a jsou vybaveni multismyslovou místností a lezeckou stěnou. MŠ je zapojena do projektu Skutečně zdravá škola, který klade důraz nejen na zdravé stravování, ale také na dostatek pohybu a použití co nejmenšího počtu chemických přípravků při běžném provozu školy. Na rozdíl od ostatních výše zmíněných MŠ je zde úplata za předškolní vzdělávání stanovena na 380 Kč.

4.2.3. Základní školy

V Ostravě je celkem 77 základních škol, z nichž je 6 organizováno jen na prvním stupni (tři jsou soukromé a u tří je zřizovatelem obec). Dvě základní školy jsou součástí dětského domova se školou a zřizovatelem je MŠMT. MMO nebo některý z městských obvodů zřizují 54 základních škol. Dále se v Ostravě nachází deset soukromých, tři církevní a osm krajských ZŠ. Povinnou školní docházku v ostravských základních školách k 30. 9. 2018 plnilo celkem 24 033 žáků. ZŠ dále navštěvuje několik dětí, kterým byl doporučen odklad PŠD, a to v šesti přípravných třídách s maximálně 15 žáky. Jak již bylo zmíněno výše, ani základní školy se v Ostravě nepotýkají s problémem nedostatečných kapacit.

Co se týká vzdělávání námi sledovaných skupin žáků, na základě informací z výkazů mělo jenom 425 (1,7 %) žáků potřebu PO z důvodu odlišných kulturních či životních podmínek, až 3621 (15 %) žáků mělo některou ze SVP a dle kvalifikovaných odhadů ředitelů a ředitelky navštěvovalo ostravské ZŠ 2654 (11 %) romských žáků. Rozmístění těchto skupin v rámci jednotlivých škol bude věnována pozornost později, v tuto chvíli se podíváme na základní charakteristiky škol dle jejich zřizovatele.

Tab. 6: Základní charakteristiky ostravských ZŠ¹⁹ (zdroj: výkazy MŠMT k 30. 9. 2018)

Zřizovatel	Počet ZŠ	Počet pracovišť	Pouze stupeň 1.	Počet tříd	Počet žáků	Průměrně žáků na třídu
MŠMT	2	2	0	6	25	4,2
SMO	54	65	3	1004 + 12	21 759 + 108	21,7/9
MSK	8	9	0	10 + 113	201 + 832	20,1/7,4
Církev	3	4	0	14 + 8	311 + 45	22,2/5,6
Soukromé	10	10	3	33 + 41	430 + 322	13/7,8
Celkem	77	90	6	1147 + 174	22 726 + 1307	-

V souvislosti s rozdělením běžných tříd a tříd podle § 16 odst. 9 školského zákona je možné sledovat, že žáci ve speciálních třídách tvoří asi 5 % žákovské populace. Ostatní žáci s SVP jsou individuálně integrováni v běžných třídách, jak ukazuje tab. č. 7. Individuálně integrovaných žáků s SVP v běžných třídách je celkem 2301, tvoří tak zhruba 10,1 % běžné žákovské populace.

¹⁹ Červenou jsou vyznačené speciální třídy, tedy třídy podle § 16 odst. 9.

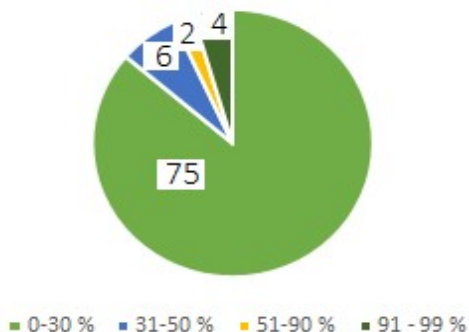
Rozmístění žáků z námi sledovaných skupin je v ostravských školách velmi nerovnoměrné. Nejde ani tak o žáky se SVP, kteří mají nejčastěji diagnostikovanou některou z poruch učení a pro učitele ani pro třídu nepředstavují nijak významnou zátěž. Větší výzvu představují sociálně znevýhodnění žáci, kteří se kumulují zhruba na čtvrtině všech škol. Jejich nadměrné zastoupení je obzvlášť pozorovatelné u škol zřizovaných MSK, tedy u škol primárně určených žákům s některou SVP. Na těchto školách tvoří žáci s potřebou podpory ve vzdělávání z důvodu odlišných kulturních či životních podmínek až 16 % (v celé žákovské populaci ale jenom 1,7 %).

Tab. 7: Žáci ze sledovaných skupin v ostravských ZŠ (zdroj: výkazy MŠMT k 30. 9. 2018)

Zřizovatel	Počet žáků	Žáci se SVP	Podíl ze všech žáků v tomto typu	Žáci s LMP	Žáci s PAS	Žáci se SZ ²⁰	Cizinci
MŠMT	25	13	52 %	0	0	11	0
SMO	21 759 + 108	2284	10 % II ²¹	65 + 0	66 + 13	217	289
MSK	201 + 832	862	15 % II	10 + 206	0 + 118	168	21
Církev	311 + 45	109	20 % II	21 + 0	2 + 1	9	8
Soukromé	430 + 322	353	7 % II	0 + 13	2 + 15	20	24
Celkem	24 033	3621	10 % II	96 + 219	70 + 147	425	342

Vzhledem k povaze sociálního vyloučení v Ostravě a vzhledem k tomu, že PO z důvodu odlišných životních a kulturních podmínek často nebývá diagnostikováno, lze předpokládat, že počet sociálně znevýhodněných žáků bude, obzvlášť u škol zřizovaných MSK, podstatně vyšší²². Kumulace sociálního znevýhodnění s sebou nese koncentraci školně nepříznivých jevů, jako jsou například zvýšené omluvené a neomluvené absence, kázeňské problémy a zhoršené známky z chování, neprospívání a předčasné ukončování školní docházky a nenastoupení na učební obory.

Nerovnoměrné rozmístění romských žáků úzce souvisí se segregací v bydlení, kdy značná část romských obyvatel žije v 16 vyloučených či sociálním vyloučením ohrožených lokalitách. Jak lze pozorovat na mapě č. 3 (níže), výskyt SVL v rámci města je také nerovnoměrný a všechny se nacházejí ve východní polovině města. Romové v Ostravě tvoří přibližně 11 % ze všech žáků ZŠ. Dle údajů z MŠMT o odhadech počtů romských žáků existuje v Ostravě 32 základních škol, které dle kvalifikovaného odhadu nemají ani jednoho romského žáka a 3 ZŠ, které mají více než 200 romských žáků. Většina romských žáků (90 %) je sice v Ostravě vzdělávána dle RVP ZV, takže nedochází ke kumulaci těchto žáků na školách zřizovaných dle § 16 odst. 9 školského zákona, ale 52 % všech romských žáků navštěvuje školy s převážně romskou žákovskou populací (až 75 % romských žáků dochází do škol, kde je podíl Romů více než 30 %).

Graf 3: Procentuální podíl romských žáků na ostravských školách (k 30. 9. 2018, odhady pro MŠMT, N=počet škol s daným podílem)

V ideálním případě by se podíl Romů na každé škole měl pohybovat kolem 11 %. I v českém prostředí je vyzorován fenomén „white flight“ – bílý útěk (Coleman, 1975), kdy při překročení určité hranice podílu jiného než majoritního žactva dochází

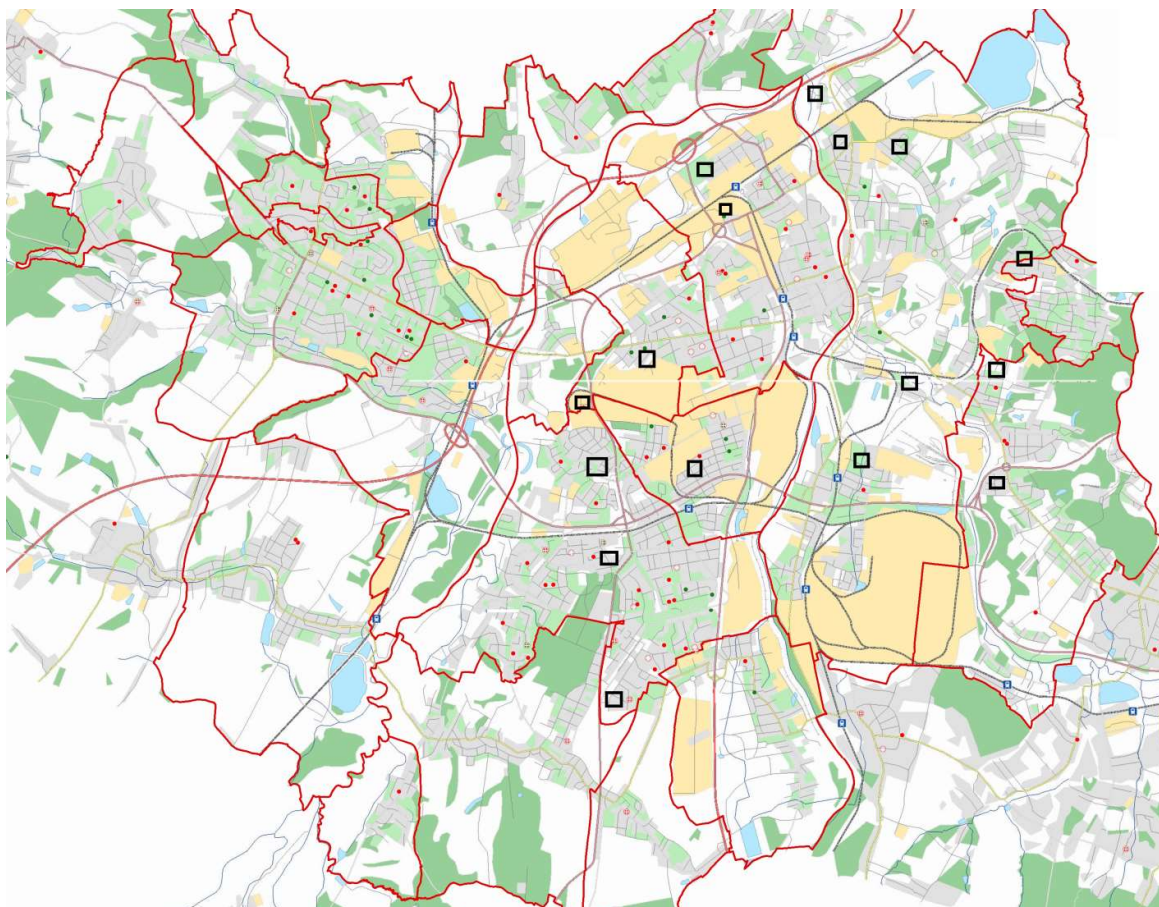
²⁰ Žáci s potřebou PO z důvodu odlišných kulturních a životních podmínek.

²¹ Individuálně integrovaní žáci s SVP (z celkového počtu žáků po odečtení žáků speciálních tříd).

²² Autoři přílohy SPSZ uvádějí, že školním neúspěchem z důvodu zdravotního postižení, jazykového a sociálního znevýhodnění bylo v ostravských školách ohrožených v roce 2015 až 3200 žáků, tedy cca 14 % všech žáků.

k postupnému odcházení majoritních žáků. V souvislosti s romskými dětmi se mluví o 20–30 %, při nichž majoritní rodiče začnou školu houfně opouštět (Nekorjak, Souralová, Vomastková, 2011). V Ostravě je v září 2018 celkem 12 škol, které měly více než 30% podíl romských žáků (počty škol s konkrétními podíly jsou v grafu č. 3), na počet žáků ale právě těchto 12 škol navštěvuje více než 75 % všech ostravských romských žáků.

Mapa 3: **Umístění škol ve vztahu k místům ohroženým sociálním vyloučením** (zdroj: <https://mapy.ostrava.cz/skolska-zarizeni/mapa/> a mapa č. 2.)

Legenda: červené tečky základní školy, zelené tečky školy pro děti se zdravotním postižením a zdravotním znevýhodněním, černá naznačení míst ohrožených SV.

Tyto školy jsou nejvíce ohroženy tím, že se v nich budou kumulovat sociálně znevýhodnění romští žáci, protože ti romští rodiče, jimž záleží na kvalitě vzdělávání, se budou také snažit dát svoje děti na jinou nesegregovanou školu. Problém však nespočívá v tom, že by pedagogové nedělali v segregovaných školách maximum, ale v jevech, které s sebou kumulace sociálního znevýhodnění nese. Tyto jevy se do velké míry nedají ovlivnit ani proškolením personálu, ani sebelepšími pedagogickými metodami (do „romských škol“ se prostřednictvím projektů vložilo obrovské množství finančních prostředků s malými výsledky). Jedinou cestou je jejich postupná desegregace a přilákání také rodičů ze středních vrstev.

Z 28 škol zapojených do celoměstského projektu na podporu inkluzivního vzdělávání žáků ze socioekonomicky znevýhodněného a kulturně odlišného prostředí se blíže podíváme na 10, v nichž je kumulace nejen romských, ale především sociálně znevýhodněných žáků největší (řazeno abecedně, ne podle podílu romských či jiných žáků). Jen asi 10 % všech romských žáků z těchto škol je vzděláváno dle RVP LMP nebo RVP ZŠS nebo RVP ZV s upravenými

výstupy. Dvě ze škol (ZŠ Karasova a Na Vizině) jsou zřizovány MSK, ale vedle speciálních tříd mají také běžné třídy.

Tab. 8: **Základní informace o sledovaných ZŠ** (zdroj: Výroční zpráva 2017/18, a výkazy k MŠMT, webové stránky škol)

	Kapacita	Počet žáků (naplněnost)	Počet spec. tříd	Počet přípr. tříd	Žáci se SVP	Žáci se SZ ²³	ŠPP (P-psycholog/ S-spec. pedagog, SOCP-soc. pedagog)	Počet AP/ŠA
Církevní ZŠ a MŠ Přemysla Pittra	330	311 (95 %)	0	0	66	8	-	3/0
ZŠ Gajdošova	262	163 (62 %)	0	0	23	1	-	3/0
ZŠ Gebauerova	450	339 (75 %)	0	1	66	19	-	12/2
ZŠ Chruštinova	770	294 (38 %)	0	0	35	9	P 1, SOCP-1	13/2
ZŠ Chruštinova	680	456 (67 %)	0	1	57	28	P-1, SOCP-1	3/1
ZŠ Karasova	212	81 + 77 (75 %)	8	1	86	32	P-1, SOCP	11/0
ZŠ Nádražní	700	283 (40 %)	0	0	41	8	P-1, SOCP-1, S -0,5	5/4
ZŠ Na Vizině	330	120 + 50 (52 %)	6	1	86	39	-	5/0
ZŠ Šalounova	550	412 (75 %)	0	1	32	9	P 0,5 S	5/0
ZŠ Vrchlického	810	424 (52 %)	0	0	44	5	-	10/2

Církevní MŠ a ZŠ Přemysla Pittra je zřizována Biskupstvem ostravsko-opavským a nachází se v části Moravské Ostravy, v blízkosti centra města. Škola je úplná od 1. do 9. třídy, součástí školy jsou také dvě třídy mateřské školy s kapacitou 40 dětí. Tato škola si klade za cíl pomáhat sociálně potřebným dětem. Vzdělávací koncepce školy stojí na 4 základních pilířích: křesťanských hodnotách, inkluzivním vzdělávání, multikulturalitě a principu komunitní školy, kdy rodiče (a často celé rodiny) jsou účastníky aktivit pořádaných školou a asistenti v terénu zjišťují, jaké mají rodiny potřeby. Jedním z příkladů naplňování těchto potřeb je poskytnutí školních pomůcek žákům. Školní vzdělávací program nese název *Společně do života* a je dle něj vyučována angličtina od třetí třídy a němčina od šesté. Němčina jako druhý jazyk bude nabízena už jen do roku 2020. Zájem školy je pozitivní a ohleduplné vzdělávací prostředí, respektující míru schopností a nadání dětí, které přispěje k jejich úspěšné integraci do majoritní společnosti.

ZŠ Ostrava, Gajdošova 9, p. o., se také nachází v části Moravská Ostrava a Přívoz. Jedná se o školu rodinného typu s nadstandardně vybavenými odbornými učebnami na výtvarnou výchovu a hudební výchovu, žáci se zapojují a jsou úspěšní v nejrůznějších tvořivých soutěžích. Je kladen velký důraz na estetický vzhled školy. Cílem vzdělávání je dle ŠVP *Od pramínků poznání k pramenům vědomostí* je vštípit estetiku a vztah k umění výtvarnému, hudebnímu, literárnímu i dramatickému především dětem pocházejícím z nemotivujícího rodinného prostředí a tím přispět ke zlepšení kvality života nejen dětí, ale celých rodin. Škola v ŠVP vysloveně uvádí, jaké žáky považuje za sociálně znevýhodněné a jakým způsobem s nimi bude ve výuce pracovat. Pracovníci školy realizují projekty zaměřené na environmentální výchovu, jsou držiteli mezinárodního titulu Ekoškola. Škola je ale také zapojena do dalších projektů a také realizuje vlastní projektovou výuku, konkrétně projekty Týden slušného chování, Den pro zdraví, Ročníková práce, či Moje škola.

ZŠ Ostrava, Gebauerova 8, p. o., se skládá ze dvou pracovišť, která se nacházejí v blízkosti hlavního nádraží a jsou od sebe vzdálena cca 2 km. Pracoviště na Ibsenově bylo do roku 2013

²³ Žáci s potřebou PO z důvodu odlišných kulturních a životních podmínek.

samostatnou školou zřizovanou MSK určenou žákům s LMP. Pracovníci školy ve výroční zprávě uvádějí, že až 97 % všech jejich žáků pochází se sociálně znevýhodněného prostředí. Školní vzdělávací program nese název *Škola pro život* a obě pracoviště ho mají částečně upravený. Škola je zapojena do velkého množství projektů, v jejichž rámci získali například finance na školní asistenty, doučování dětí ohrožených školním neúspěchem, tandemovou výuku (Projekt Šablony II); dále finance na podporu nejrůznějších gramotností v kroužcích a z městského projektu v rámci KPSVL žádali také o psychologa a speciálního a sociálního pedagoga. V tuto chvíli ani jedna z těchto pozic není obsazena. K dalším aktivitám nabízeným touto školou patří Kurz pro získání základního vzdělání, který je realizován dálkovou formou.

ZŠ Ostrava Zábřeh, Chrjukinova 12, p. o., je moderní rekonstruovaná škola nabízející rozšířenou výuku cizích jazyků. Vyučující pracují podle ŠVP *Škola jazykům otevřená*, při práci využívají metodu CLIL (Content and language integrated learning integrovaná výuka předmětu a cizího jazyka) a bilingvní výuku ve vybraných předmětech. Zároveň v této škole pracují s alternativními metodami vzdělávání, např. s matematikou podle prof. Hejného, genetickou výukou čtení či projektovou výukou. Pedagogové a vedení se snaží o pozitivní klima a okamžitou využitelnost získaných vědomostí. Důraz je kladen na individuální přístup a důslednou práci jak se žáky nadanými, tak se žáky sociálně znevýhodněnými a žáky se SVP. Škola je fakultní školou Ostravské univerzity a zapojuje se do velkého množství (i mezinárodních) projektů. V rámci KPSVL si žádali o psychologa, sociálního pedagoga a školní asistenty. Tyto pozice jsou v současné době obsazeny. Žákům se SVP se věnuje až 12 asistentů pedagoga.

ZŠ Slezská Ostrava, Chrustova 24, p. o., patří k nejstarším školám v obvodu Slezská Ostrava. Formálně je součástí školy také pracoviště v Ostravě Kunčičkách ZŠ Škrobálkova, kde se primárně koncentrují žáci se sociálním znevýhodněním (dle odhadů ředitele až 210 z 219 žáků je s potřebou podpory z důvodu odlišného kulturního prostředí, či jiných životních podmínek). Obě součásti školy pracují podle ŠVP *Otevírá se nám svět*, dle kterého mají posílenou výuku Aj, Čj, Mat a Informatiky. Na pracovišti Škrobálkova je otevřena přípravná třída. Poradenské pracoviště bylo v rámci KPSVL posíleno o sociálního pedagoga, psychologa a školního asistenta. Škola je zapojena do projektů ve spolupráci s neziskovými organizacemi a mateřskými školami.

ZŠ Ostrava Mariánské Hory, Karasova 6, p. o., je škola zřizovaná MSK, tedy původně určena výhradně žákům s mentálním postižením a speciálními vzdělávacími potřebami. V současné době se zde vzdělávají také žáci bez SVP a škola provozuje také přípravnou třídu pro děti s odkladem povinné školní docházky dle programu *Začít spolu*. Ve škole dochází ke kumulaci žáků ze sociálně znevýhodňujícího prostředí (až 20 % všech žáků má potřebu podpory ve vzdělávání z důvodu odlišných kulturních a životních podmínek), to se odráží například na míře opakování ročníku ve školním roce 2017/2018 opakovalo ročník až 14 žáků v běžných třídách a 5 ve speciálních. Škola je spádovou školou pro oblast Mariánské hory a Hulváky, ale navštěvují ji i žáci z jiných obvodů. Pracuje dle ŠVP *Společně to zvládneme* a zapojuje se do velkého množství projektů (např. Romská identita na školách, Metodická podpora sítě inkluzivních škol, podpora čtenářské a informační gramotnosti, či Kreativní partnerství s umělci z nejrůznějších odvětví).

ZŠ Ostrava, Nádražní 117, p. o., je škola nacházející se v těsné blízkosti hlavního nádraží. Jedná se o velkou školu, která je v současné době naplněna jen ze 40 %. Škola je zaměřena na všeobecný rozvoj schopností a dovedností žáků. Cizí jazyk vyučují od 1. ročníku. Na druhém stupni je žákům umožněn výběr mezi tzv. běžnou a sportovní třídou. V rámci běžné třídy jsou posíleny všeobecně vzdělávací předměty (český jazyk a matematika) a ve sportovních třídách je rozšířena časová dotace tělesné výchovy. ŠVP nese název *Vzdělávání*

Tento materiál vznikl za finanční podpory ESF prostřednictvím OP Výzkum, vývoj a vzdělávání v rámci projektu „Inkluzivní a kvalitní vzdělávání v územích se sociálně vyloučenými lokalitami“, registrační číslo projektu CZ.02.3.62/0.0/0.0/15_001/0000586. Více na www.socialni-zaclenovani.cz.

pro život dobrý start do života. Tato škola má plně obsazené poradenské pracoviště a v rámci dalších projektů podporuje jazykové a technické vzdělávání, ale také rozvoj tzv. měkkých dovedností a podporu využívání moderních technologií.

ZŠ Ostrava Slezská Ostrava, Na Vizině 28, p. o., je další školou zřizovanou MSK, takže se také jedná o školu určenou žákům se speciálními vzdělávacími potřebami, především LMP. Od roku 2016 již však není nutné, aby školu navštěvovali jen žáci se SVP. Také v této škole dochází ke kumulaci žáků ze sociálně znevýhodňujícího prostředí (až 23 % všech žáků má potřebu podpory ve vzdělávání z důvodu odlišných kulturních a životních podmínek). Škola s touto skutečností pracuje, jejich snahy nejvíce komplikuje časté stěhování rodin, které má za následek nemožnost dlouhodobé soustavné práce s žáky. Absolventi této školy pokračují obvykle na učební obory nebo se nehlásí nikam. Škola je zapojena do projektu Společnou cestou k lepšímu životu, který cílí na prevenci kriminality dětí a mládeže a aktivní využívání volného času dětmi a mládeží. Vybavení školy je moderní, součástí jsou herny a relaxační místnosti.

ZŠ Ostrava Vítkovice, Šalounova 56, p. o., sestává ze dvou samostatných pracovišť v Ostravě Vítkovicích. Škola vzdělává podle dvou nezávislých ŠVP. Na pracovišti Šalounova je to ŠVP *Přes tři schody do života*, který provede děti základním vzděláním od přípravné třídy až po druhý stupeň, a i když je mottem školy, že u nich neexistuje neúspěšný žák, ve školním roce 2017/2018 opakovalo ročník 26 z 250 žáků (tedy cca 10 %), zároveň 15 z 27 vycházejících žáků ukončilo povinnou školní docházku v nižší než deváté třídě. Informace o pracovišti Halasova zatím nejsou k dispozici, protože se tam zatím vzdělávají žáci jen od 1. do 8. třídy. Toto pracoviště pracuje podle ŠVP *Chceme být úspěšní*, který je náročnější, připravuje žáky na další studium a má navýšenou disponibilní hodinovou dotaci anglického jazyka, matematiky, informatiky a finanční gramotnosti. Klade na žáky větší nároky v oblasti přípravy na vyučování, samostatnosti a schopnosti logického uvažování. Školní poradenské pracoviště je posíleno o pozici psychologa, samostatného kariérového poradce a speciální pedagožku, která nabízí reedukační péči žákům se SPU. Škola je zapojena do projektu Šablony a dalších projektů financovaných nejen evropskými fondy, ale také SMO.

ZŠ Ostrava Radvanice, Vrchlického 5, p. o., také sestává ze tří samostatných pracovišť nacházejících se v okrajové části Ostravy. Škola v Bartovicích je neúplná a malotřídní. Pracoviště na Vrchlického a Trnkovecké jsou úplné. Na pracovišti Trnkovecká ve školním roce 2017/18 5 z 5 vycházejících žáků opouštělo základní školu v nižší než deváté třídě. Škola si je vědoma toho, že ji navštěvují žáci se slabším sociálním zázemím, má pro ně školní asistenty. Škola se zapojuje do projektů podporujících vzdělávání romských žáků a rovný přístup ke vzdělávání obecně. V rámci projektu EU Peníze školám chystají učitelé digitální učební materiály, které mohou sdílet učitelům napříč celou republikou. Školní vzdělávací program má na prvním stupni posílenou časovou dotaci matematiky a češtiny, na druhém stupni je posílena matematika, čeština a oblast člověk a příroda.

Základní školy, které poskytují vzdělání vyššímu podílu sociálně znevýhodněných žáků, se nacházejí prakticky ve všech částech Ostravy a sociálně znevýhodnění jsou často romští žáci. Kumulace sociálního znevýhodnění (ne nevyhnutelně etnické příslušnosti) vede často ke zvýšenému výskytu školně nepříznivých jevů, jako jsou neomluvené absence, školní neúspěch a opakování tříd, zhoršené vztahy mezi žáky a pedagogy, vyšší výskyt kázeňských opatření a zhoršených známek z chování či ukončování školní docházky v nižší než deváté třídě a nepokračování v dalším vzdělávání. Dvě z těchto škol jsou zřizovány Moravskoslezským krajem a určeny žákům se SVP. Polovina má přípravnou třídu pro děti s odkladem povinné školní docházky. Co se týká podpůrného personálu, pět z těchto škol zaměstnává psychologa, často společně se sociálním pedagogem. Jen ve dvou školách pracuje speciální pedagog (jen

Tento materiál vznikl za finanční podpory ESF prostřednictvím OP Výzkum, vývoj a vzdělávání v rámci projektu „Inkluzivní a kvalitní vzdělávání v územích se sociálně vyloučenými lokalitami“, registrační číslo projektu CZ.02.3.62/0.0/0.0/15_001/0000586. Více na www.socialni-zaclenovani.cz.

v jedné jako plnohodnotná součást ŠPP). Na všech školách pracují se žáky se SVP asistenti pedagoga a na pěti z nich zaměstnávají také školní asistenty. Část škol je zapojena do projektů nabízejících dětem ze sociálně slabých poměrů obědy zdarma.

4.2.4. Střední školy

Jak již bylo zmiňováno výše, část žáků ostravských škol opouští povinnou školní docházku dříve než v deváté třídě, a to především ve školách s vyšším podílem sociálně znevýhodněných žáků. Z hlediska fungování základních škol však představuje komplikaci také větší podíl žáků odcházejících na víceletá gymnázia, protože tím dochází k odchodu motivovaných žáků a prohlubování segregace. Jak se situace odchodů ze základních škol proměňuje v posledních letech, ukazuje tab. č. 9.

Tab. 9: **Žáci opouštějící ostravské ZŠ** (zdroj: výkazy MŠMT k 30. 9. následujícího roku)

Žáci, kteří ukončili PŠD		Šk. rok 2014/2015		Šk. rok 2015/2016		Šk. rok 2016/2017		Šk. rok 2017/2018	
		Běžné třídy	Speciální třídy	Běžné třídy	Speciální třídy	Běžné třídy	Speciální třídy	Běžné třídy	Speciální třídy
V tom	v 6. ročníku	1	0	-	-	-	-	-	-
	v 7. ročníku	27	2	50	4	48	6	37	5
	v 8. ročníku	108	15	104	23	129	18	159	13
	v 9. ročníku	1878	131	1901	109	1902	99	1954	85
	v 10. ročníku	0	42	0	28	1	37	0	28
Celkem		2014	190	2055	164	2080	160	2150	131
Žáci, kteří přešli do SŠ									
V tom	z 5. ročníku	319	1	333	1	306	0	323	0
	ze 7. ročníku	60	0	75	0	87	0	65	0
Celkem		379	1	408	1	393	0	388	0

Na víceletá gymnázia v Ostravě přechází každoročně 1,7–1,8 % všech žáků. Z podrobnějšího studia výkazů je zřejmé, že na většině škol se podíl těchto žáků také pohybuje mezi 1–3 %. Výjimkou jsou tři školy, ze kterých na víceletá gymnázia odchází až 7 % žáků. V těchto případech je to 20–25 žáků z pátého ročníku, tedy prakticky celá jedna třída, což se poté odrazí obvykle v nutnosti šestou třídu sloučit a také to znamená, že škola přichází o velkou část školně úspěšných a motivovaných dětí.

Na druhé straně spektra je předčasné ukončování povinné školní docházky. To se v Ostravě týká obvykle 6–9 % všech ukončujících žáků v běžných třídách a 9–16 % ve speciálních třídách. Tyto hodnoty jsou v případě běžných tříd v posledních letech až dvojnásobně vyšší, než je celorepublikový průměr, který se stabilně pohyboval kolem 4–4,5 % všech vycházejících žáků. Ve speciálních třídách se celorepublikový průměr pohyboval kolem 13 %; v případě speciálních tříd je tedy situace v Ostravě srovnatelná, i když ve školním roce 2015/2016 dosahoval podíl předčasně ukončujících žáků ve speciálních třídách až 16 %. Žáci vycházející ze sedmého nebo z osmého ročníku nemají formálně ukončené základní vzdělání, a mohou tak pokračovat pouze na učebním oboru kategorie E za předpokladu, že není určen žákům se speciálními vzdělávacími potřebami. Často se však děje, že se tyto žáci předčasně opouštějící základní školu nehlásí nikam. Tato informace však není součástí výkaznictví základních škol, i když v září už informaci o tom, kdo z letošního roku nikam nenastoupil, školy mít mohou. Jaké jsou možnosti vycházejících žáků na ostravských středních školách si přiblížíme v další části.

V Ostravě se nachází 45 středních škol, které k 30. 9. 2018 v denní formě navštěvovalo celkem 16 099 žáků, z nichž 2 707 (16 %) navštěvovalo učební obory. Církevní školy zahrnují biskupské gymnázium a MŠ, ZŠ a SŠ Slezské Diakonie. Dále je tu zřízeno 18 soukromých středních škol a 25 veřejných středních škol zřizovaných MSK. Blíže se zaměříme na ty školy, které nabízejí učební obory, protože ty jsou žáky ze sociálně znevýhodňujícího prostředí nejčastěji navštěvovány, a také na školy, které nabízejí obory pro žáky s některou SVP.

Primárně pro žáky se SVP se v Ostravě nacházejí dvě školy **MŠ, ZŠ a SŠ Slezské Diakonie**, která nabízejí jednoletý a dvouletý obor Praktické školy pro absolventy speciálních škol. Rozdíl mezi jednoletým a dvouletým oborem spočívá v náročnosti. Jednoletý je zaměřen na provoz domácnosti a jeho cílem je vybavit žáky co největší mírou samostatnosti; dvouletý je zaměřen na přípravu na méně náročné zaměstnání; tito žáci by mohli pracovat na zkrácený úvazek či v podporovaném zaměstnávání (v rámci vzdělávání se v praktické škole chodí na odborné praxe např. do domova důchodců nebo na úklidové práce do ZOO či knihovny). Další školou určenou především žákům se SVP je **SŠ prof. Zdeňka Matějčka, Ostrava Poruba, p. o.**, Pro žáky s handicapem nabízí vedle jednoletého a dvouletého oboru Praktické školy také obor Obchodní škola, který připravuje absolventy na práce administrativního charakteru. Dále tato škola nabízí 4 maturitní obory, z nich je pro žáky se SVP přímo určen jenom jeden, a to Informační technologie. Obory Hotelnictví, Předškolní a mimoškolní pedagogika a Sociální činnost navštěvují studenti bez postižení, kteří musejí splňovat zdravotní způsobilost pro konkrétní studium. Co se týká učebních oborů, tato SŠ nabízí tři učební obory kategorie H, a to Cukrář, Pekař a Kuchař číšník, v případě produktivní práce nabízejí žákům finanční odměnu. Příprava na povolání žáků se SVP je možná až v osmi učebních oborech kategorie E. Všechny tyto učební obory jsou stejně vhodné pro chlapce i pro dívky a jedná se především o služby typu prodavač, pečovatel nebo stravovací a ubytovací služby.

Další ostravské střední školy nabízejí především obory vhodné spíše pro chlapce strojírenského a jiného technického zaměření. Celkem se v Ostravě vyučuje 24 oborů kategorie H tohoto zaměření, a protože je o učňovské obory obecně nižší zájem, přistoupil MSK k finanční podpoře studentů vybraných oborů (500–1000 Kč měsíčně v závislosti na vybraném oboru). Další možností, jak přijít k financím, jsou pro studenty placené praxe či prospěchová stipendia. Lákadlem pro potenciální studenty mohou být také různé typy osvědčení a průkazů poskytované během studia zdarma (např. odborná způsobilost v elektrotechnice, soustružnický a svářečský průkaz, řidičské průkazy skupin B až E). Vedle těchto tříletých H-oborů jsou v Ostravě nabízeny ještě čtyři tříleté E-obory a jeden dvouletý. Tyto E-obory nabízí výhradně **SŠ stavební a dřevozpracující, Ostrava** a jedná se v podstatě o pomocné práce (Zámečnické práce, Zednické práce, Truhlářské práce, Malířské práce), které jsou také vhodnější spíše pro chlapce. Tato škola nabízí také jediný dvouletý E-obor Stavební výroba. Co se týká oborů vhodnějších i pro dívky, jako Kuchař, Kuchař-číšník, Fastfoodová gastronomie, Cukrář, Aranžér nebo Kadeřník, ty jsou pouze tříleté a kategorie H, takže je mohou navštěvovat pouze ti, kteří úspěšně ukončili základní vzdělávání. Výhodou těchto oborů je alespoň to, že i na soukromých školách jsou vyučovány bez školného. **Dívky, které však v Ostravě vyjdou ze základní školy v nižší než deváté třídě, tak prakticky nemají žádné možnosti dalšího studia v místě svého bydliště (pokud nemají zároveň některou ze SVP).**

4. 3. Volný čas (a sociální služby)

Součástí místní vzdělávací sítě jsou také instituce a organizace, které poskytují různé formy neformálního vzdělávání, tedy volnočasové aktivity. Na území města Ostravy se organizaci mimoškolního vzdělávání a volnočasových aktivit pro děti a mládež věnuje několik set spolků a organizací, přičemž město v roce 2018 vyčlenilo 4 mil. Kč na podporu využití volného času dětí a mládeže a 400 000 Kč na tzv. Miniprojekty mládeže. Na území města se nachází několik Středisek volného času a také Domy dětí a mládeže, jejich služby jsou ale obvykle zpoplatněny. Zmíněná střediska a organizace poskytují své služby zpravidla mimo území vyloučených lokalit, v těch zajišťují nabídku volnočasových aktivit a mimoškolního vzdělávání především nízkoprahová zařízení pro děti a mládež (NZDM) a místní základní školy (školní družiny a kroužky).

U dětí, které jsou nějakým způsobem znevýhodněny, převládá například dle Čecha (2002) nestrukturované a neorganizované, z pohledu majority až neefektivní, trávení volného času. V trávení volného času dětí a mládeže ze SVL hrají ale největší roli nízkoprahy nacházející se v několika částech Ostravy, často přímo v SVL. Celkem v Ostravě nabízí službu NZDM 6 organizací (Armáda spásy; Charita Ostrava; Společně Jekhetane, o. p. s.; Vzájemné soužití, o. p. s.; Centrom, z. s.; Pavučina, o. p. s.) a často mají jejich zařízení několik poboček v různých částech města. NZDM nabízejí dětem a mládeži především odpolední klub, který je obvykle věkově rozdělen na klub pro mladší a na klub pro starší děti (cílová skupina NZDM je ve věku 6–26 let, v některých případech 6–18 let). Tyto kluby většina zařízení provozuje každodenně v průběhu školního roku a v omezeném režimu i přes letní prázdniny. V rámci těchto klubů některá NZDM nabízejí také pravidelné činnosti (kroužky), například hudební nebo kroužek vaření). Jejich podoba a existence je ale většinou závislá na ochotě a iniciativě dobrovolníků. Mimo pravidelné kluby a kroužky pořádají nízkoprahová zařízení i výlety, sportovní turnaje, dětská odpoledne a jiné jednorázové aktivity. Výlety organizované nízkoprahovými zařízeními často představují první setkání dítěte s danou aktivitou, jako je např. návštěva v ZOO. Pravidelné aktivity jsou vždy bezplatné, na výlety a podobné nárazové činnosti se někdy vybírá alespoň symbolický příspěvek.

Mezi bezplatnými zařízeními vyniká svou nabídkou kroužků **Salesiánské SVČ Don Bosco**, kde nabízejí pravidelné kroužky vysloveně pro děti a mládež ze sociálně znevýhodněného prostředí ve věku 6–26 let. „Nabízí zájmové, sportovní, hudební, výtvarné, a výchovně vzdělávací činnosti, ve kterých je prioritní rozvoj duševní, duchovní a fyzické stránky účastníků. Hlavním cílem tohoto programu je také vedení účastníků k pravidelné a systematické činnosti, rozvíjení schopností a dovedností, týmové spolupráci, toleranci a respektu k sobě navzájem. Účastníci zvyšují své dovednostní a znalostní kompetence, kompetence komunikační a sociální. V duchovní rovině si uvědomují důležitost lásky a trvalých vztahů a utváří si pohled na svět v rámci křesťanských hodnot.“²⁴ Je ale otázkou, do jaké míry mohou aktivity v těchto kroužcích na sebe navazovat a tím schopnosti dětí přirozeně rozvíjet.

²⁴ <https://www.boscoostrava.cz/nabidka-cinnosti/krouzky/>

5. Závěr

Síť státních mateřských škol, které jsou zřizovány MMO, je v Ostravě dostatečně hustá a uspokojuje tak poptávku rodičů po předškolních zařízeních. Mateřské školy ve školním roce 2018/2019 navštěvuje 9074 dětí, z nichž 642 (7 %) navštěvuje speciální třídy. Jednotlivé MŠ nemají určeny vlastní spádové obvody, takže neexistuje záruka, že dítě bude navštěvovat MŠ nejbližší k domovu. Až 1315 (14 %) dětí v MŠ bylo při nástupu mladších 3 let. Na druhou stranu cca 15 % všech předškoláků nastoupilo do MŠ až na povinný předškolní rok. Zapojení dětí do předškolního vzdělávání má přitom velký vliv na jejich další školní úspěšnost, a to obzvláště v případech, kdy se jedná o děti ze sociálně znevýhodněného prostředí, jejichž rodiče nemají vůli nebo kompetence se dítětem v dostatečné míře věnovat, aby znevýhodnění plynoucí z omezení prostředí kompenzovali. Ve srovnání s dětmi rodičů ze střední třídy tyto děti prakticky nemají doma knížky či hračky, které by je vhodně rozvíjely a rodiče si s nimi také méně povídají. Dle MPI je právě pro děti ze sociálně vyloučených lokalit typické, že předškolní vzdělávání nenavštěvují (nebo až v posledním předškolním roce) a tuto skutečnost se snaží v Ostravě změnit prostřednictvím zapojení do projektů, ve kterých na jedné straně neformální předškolní kluby vůbec fungují a na straně druhé se děti z nich přirozeně seznamují s prostředím běžných MŠ.

Dále se na území města Ostrava nachází 77 základních škol, v nichž plnilo povinnou školní docházku celkem 24 033 žáků. ZŠ dále navštěvuje několik dětí, kterým byl doporučen odklad PŠD, a to v šesti přípravných třídách s maximálně 15 žáky. Co se týká vzdělávání námi sledovaných skupin žáků, na základě informací z výkazů mělo jenom 425 (1,7 %) žáků potřebu PO z důvodu odlišných kulturních či životních podmínek, až 3621 (15 %) žáků mělo některou ze SVP. Dle kvalifikovaných odhadů ředitelů a ředitelky navštěvovalo ostravské ZŠ 2654 (11 %) romských žáků. Vzhledem k povaze sociálního vyloučení v Ostravě a vzhledem k tomu, že PO z důvodu odlišných životních a kulturních podmínek často nebývá diagnostikováno, lze předpokládat, že počet sociálně znevýhodněných žáků bude, obzvláště u škol zřizovaných MSK, podstatně vyšší. Kumulace sociálního znevýhodnění s sebou nese koncentraci školně nepříznivých jevů, jako jsou například zvýšené omluvené a neomluvené absence, kázeňské problémy a zhoršené známky z chování, neprospívání a předčasné ukončování školní docházky a nenastoupení na učební obory. Co se týká podpůrného personálu, pět z těchto škol zaměstnává psychologa, často společně se sociálním pedagogem. Jen ve dvou pracuje speciální pedagog (jen v jedné jako plnohodnotná součást ŠPP). Na všech školách pracují se žáky se SVP asistenti pedagoga a na pěti z nich zaměstnávají také školní asistenty. Část škol je zapojena do projektů nabízejících dětem ze sociálně slabých poměrů obědy zdarma.

Co se týká středních škol, jejich nabídka je v Ostravě dostatečně pestrá, ale ne pro žáky, kteří nejsou studijně orientovaní. Učební obory navštěvovalo 16 % všech žáků středních škol, obory kategorie E jsou však nabízeny jen na jedné škole a jsou určeny výhradně žákům se SVP. Pro žáky bez SVP (tedy ty, kteří odejdou ze ZŠ předčasně) existuje v Ostravě jediný obor kategorie E a ten je vhodný spíše pro chlapce. Dívky bez SVP bez ukončeného základního vzdělání tak v místě bydliště nemají žádné možnosti dalšího studia.

Seznam použité odborné literatury²⁵

- Burcin B. et al. (2018). Prognóza vývoje počtu a věkové struktury obyvatelstva Statutárního města Ostravy na období 2017–2040. Praha: Přírodovědecká fakulta UK.
- Coleman, J. S. et al. (1975). *Trends in School Segregation. 1968-1973*. Washington D. C.: Urban Institute.
- Čech, T. (2002). Efektivní využívání volného času jako součást životního stylu dětí v postmoderní společnosti. *Pedagogická orientace* 12 (2), 108–113.
- Doseděl, T., Katrňák, T. (2017). Sociální determinanty prekarizace práce v evropských zemích. *Fórum sociální politiky*, 11(4), 11–15.
- Kolaříková, M. (2018). *Dítě předškolního věku v prostředí sociální exkluze*. Opava: Slezská univerzita v Opavě.
- Kolektiv autorů. (2011). *Bedekr sociálním znevýhodněním pro učitele základní školy*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni.
- Nekorjak, M., Suralová, A., Vomastková, K. (2011). Uváznutí v marginalitě: vzdělávací trh, „romské školy“ a reprodukce sociálně prostorových nerovností. *Sociologický časopis*, 47(4), 657–680.
- Suralová, A. (2008). Lokalita Brno. In I. Kašparová, Š. Ripka a K. Sidiropulu Janků (eds.). *Dlouhodobý monitoring situace romských komunit v České republice moravské lokality* (s. 21–74). Brno: Úřad vlády ČR a FSS, MU. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/urad-vlady/vydavatelstvi/vydane-publikace/Monitoring-romskych-lokalit_Morava.pdf.
- Strategie území správního obvodu ORP Ostrava v oblasti předškolní výchovy a základního školství, sociálních služeb, odpadového hospodářství, podpory zaměstnanosti a podnikání a životního prostředí kvality ovzduší*. (2015). Ostrava: SMO. Dostupné z: https://map.ostrava.cz/wp-content/uploads/2016/02/SD_OstravaMAP-%C5%A1kolstv%C3%AD-2.pdf.
- Švec, J. (ed.) (2009). *Příručka pro sociální integraci*. Praha: Úřad vlády ČR, odbor pro sociální začleňování v romských lokalitách.
- Úřad vlády ČR. (2018). *Zpráva o stavu romské menšiny v České republice za rok 2017*. Praha: Úřad vlády ČR. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/assets/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/Zprava-o-stavu-romske-mensiny-2017.pdf>
- Výzkumný tým ASZ. (2018). *Situační analýza Ostrava. Analýza sociálního vyloučení na území města*. Ostrava: Úřad vlády ČR. Dostupné z: <https://socialnizaclenovani.ostrava.cz/wp-content/uploads/2018/09/Situa%C4%8Dn%C3%AD-anal%C3%BDza-Ostrava.pdf>

²⁵ V tomto seznamu jsou jen odborné texty, odkazy na dokumenty, výroční a inspekční zprávy jsou uvedeny přímo v textu v poznámkách pod čarou.